

Uno Cygnaeuksen Keski-Eurooppaan suuntautunut opintomatka

Kirjoituksessa tarkastellaan Uno Cygnaeuksen Keski-Euroopan matkaa, jonka hän teki noin 150 vuotta sitten saatuaan senaatilta tehtäväkseen valmistella kansanopetusta Suomeen. Cygnaeuksella oli taustanaan mittava kansainvälinen työkokemus, sillä hän oli toiminut pappina viisi vuotta Alaskassa Sitkan saarella (1840 - 45) sekä 12 vuotta koulunjohtajana ja inspektorina Pietarissa. Siellä hän tutustui erityisesti saksankieliseen koulutoimeen, sillä Pietarin koulutoimen esikuvina oli ollut erityisesti saksalainen ja itävaltalainen järjestelmä.

Keski-Euroopan matkan taustaa

Suomen kansanopetuksen ja samalla opettajankoulutuksen historia rakentuu merkittäville kansainvälisille aatteellis-sivistyksellisille voimille - Ranskan vallankumous (1848), kansallisuusaate ja liberalismi. Taustalla vaikuttivat myös kansainvälis-poliittinen tilanne - Krimin sodan päättyminen (1853 - 56) sekä Venäjän keisarin Aleksanteri II:n vapaamielisyys, joka merkitsi uudistuksia Suomen suuriruhtinaskunnassa. Keisarin käyntiä Suomessa maaliskuussa 1856 pidetään merkittävänä tapauksena. Vaikutukset näkyivät elinkeinoelämässä, liikenteen, kaupan ja rahatoimen sekä kunnallishallinnon alueilla. Hänen uudistusohjelmansa julkistamisen yhteydessä 24. maaliskuuta 1856 annettiin myös uusi koulujärjestys.

Nurmen (1988, 69) mukaan on vaikea arvioida, mikä ohjelman uudistuksista oli kaikkein merkittävin. Hän jatkaa: “*Sivistystason kohoaminen edisti muuta kehitystä. Talouselämän elpymisen ansiosta saatiin enemmän varoja koulutukseen, ja koulutuksen saaneet toivat lisäpanoksensa taloudelliseen sekä muuhun kehitykseen*”. Naisten aseman paraneminen - naisten holhouksenalaisuuden lopettaminen, yhdenvertaisuus miehen kanssa perinnönjaossa, kunnallisen äänioikeuden saaminen sekä opiskelumahdollisuuksien lisääntyminen - merkitsivät huomattavaa yhteiskunnallista edistystä.

Valtiopäivien toiminta alkoi ja lainsäädäntötyö käynnistyi 1860-luvulla. Samalle vuosikymmenelle ajoittuvat suuret katoja nälkävuodet (1865 - 68), mutta myös taloudellinen nousu käynnistyy, sillä metsien arvo nousee ja teollisuus, erityisesti puunjalostusteollisuus elpyy, maatalouden alueella tapahtuu vallankumouksellinen kehitys. Kaikkea tätä siivittää elinkeinonvapaus. “*Kansallinen liike pyrki repimään alas niitä esteitä, joita oli olemassa sosiaaliselle nousulle. Juuri alkava kansanvalistustyö, nopeasti nouseva suomenkielinen sanomalehdistö ja lupaavasti orastava järjestötoiminta pyrkivät toteuttamaan uusia ihanteita*”, toteaa Halila (1949, 23).

Cygnaeuksen matkojen taustakeskustelu

Kansakoululaitoksen suunnitteluvaiheessa kiinnitettiin mm. sanomalehdistössä käydyssä keskustelussa huomiota siihen, että oli tarpeen hakea oppia ulkomaiden kouluoloista. Snellman korosti, että Suomessa on liian vähän tietoa siitä, miten kansakoululaitos on muualla maailmassa järjestetty. Wiborg-lehdessä (1856) ehdotettiin, että “*joku sopivaksi katsottu henkilö*” lähetettäisiin ulkomaille ja saatujen kokemusten pohjalta perustettaisiin muutamia “*koe- ja mallikouluja*”. Yrjö Koskinen ehdotti Suomettaressa 1857, että “*joku lahjakas mies*” lähetettäisiin ulkomaille tutkimaan kansakouluja ja vasta

hänen palattuaan ja hänen kokemustensa perusteella suunniteltiin kansakouluja meidän oloihimme. (Halila 1985, 63).

Tähän keskusteluun osallistui myös Uno Cygnaeus, joka saikin vuonna 1858 keisarin julistukseen perustuen senaatilta tehtävän tutkia kotimaan ja ulkomaiden kouluoloja tavoitteena selvittää sellaisten maiden kouluoloja, joissa kansanopetus oli järjestetty tarkoituksenmukaisimmin. (Viljanen 1992, 26).

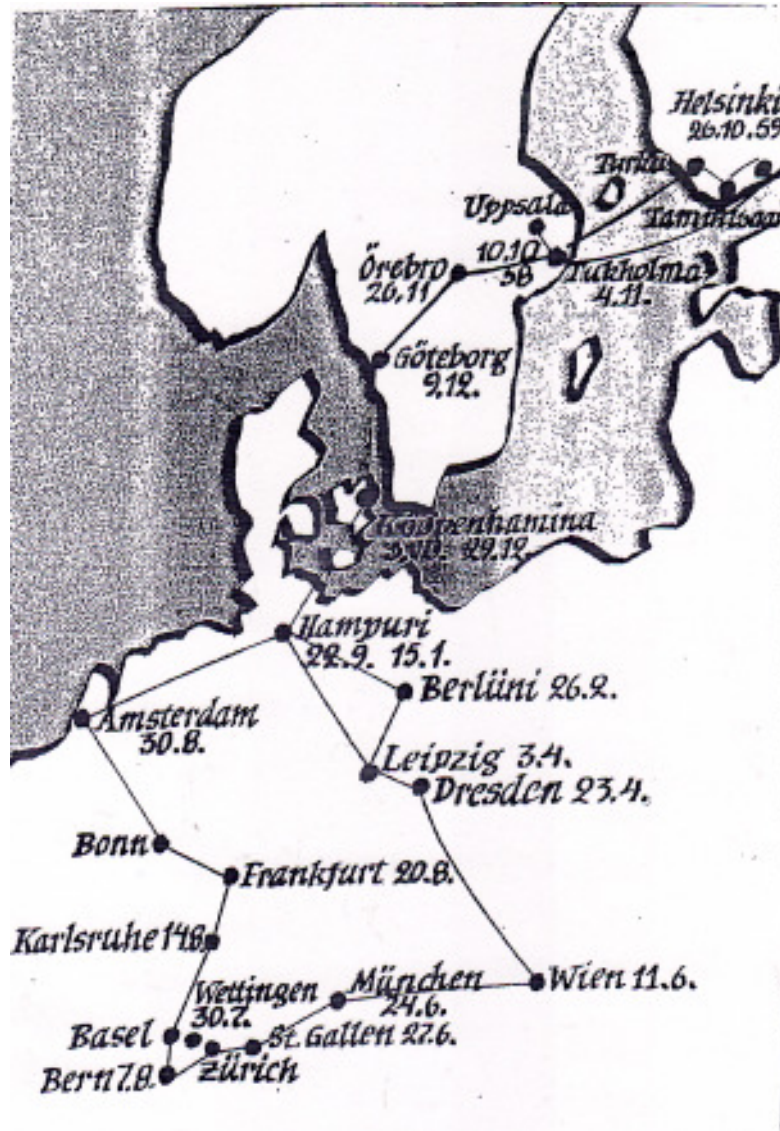
Uno Cygnaeuksen matkareitti

Tutkimusmatka alkoi kotimaan kansanopetukseen tutustumisella, mutta marraskuun alussa 1858 Cygnaeus lähti ulkomaiselle opintomatkalle kohteenaan ensin Ruotsi ja Tukholma sekä Uppsala ja Göteborg. Ruotsista lähdettyään hän ilmoitti matkareittinsä olevan Hampuri - Berliini- Dresden- Wien- Hollanti -Sveitsi-Skotlanti.

Keski-Euroopan kiertomatka alkoi Hampurista, missä Cygnaeus tutustui aluksi erityisesti *lastentarhoihin*; hän kuunteli mm. rouva Louise Fröbelin luentoja lastentarhanopettajia valmistavassa laitoksessa. Hampurissa hän tutustui myös *kansakoulutoimeen* ja *sokeainkouluun* sekä pistäytyi lähikaupungissa Bremenissä, jossa hän tutustui erityisesti *äidinkielen opetukseen*.

Berliiniin Cygnaeus saapui helmikuun lopulla. Siellä hän tapasi Diesterwegin, jota pidetään yhtenä liberalistisen pedagogiikan ensimmäisistä edustajista ja jota Cygnaeus tapamisen jälkeen suorastaan ylisti. Berliinissä hän kävi myös *kuurojen oppilaitoksessa*. Berliinin kouluissa Cygnaeus näki *korkeatasoista kielen ja matematiikan opetusta*. Myös järjestys oli kunnossa.

Berliinistä Cygnaeus siirtyi Wittenbergin kautta Leipzigiin, jossa hän tutustui erityisesti *lukemisen alkuopetukseen* analyttis-synteettisen metodin avulla.

Kartta: Cygnaeuksen opintomatka v. 1858 – 1859; (Nurmi 1988, 97)

Leipzigista käsin hän kävi myös Hallessa Franken laitoksissa ja Weissenfelsissä, jonka seminaariin hän tutustui ja jota hän piti hyvänä. Seminaarin harjoituskouluna oli *kuurojenkoulu*, mikä edisti havainnollisen opetustavan oppimista, mutta koulusta puuttivat kokonaan ruumiillinen kasvatus ja käytännölliset työt. Saksin kouluista Cygnaeus esitti yleishavaintonaan, että *“niissä saatiin paljon tietoa, mutta harjaannuttiin huonosti osaamiseen”*.

Seuraava kohde oli Dresden, jonne Cygnaeus saapui huhtikuun lopulla. Siellä hän tutustui *lastenseimeen*, jollaisen hän päätti perustaa myös seminaarin yhteyteen. Hänen mielestään seimessä opittiin parhaiten psyykkistä ja fyysistä lastenhoitoa. Muutenkin hän vakuuttui siitä, että seminaarinopettajien oli päästävä tutustumaan saksilaisiin seminaareihin ja harjoituskouluihin, joita hän piti korkeatasoisina.

Seuraavaksi Cygnaeus sai kutsun saapua lähelle Wieniä, Liesingiin, jossa sijaitsi Georgesin kasvatuslaitos, Levana. Georgesin periaatteena oli kehittää oppilaita kaikin tavoin mm. fröbeliläistä työkasvatusta annettiin lapsille koko kouluajan. Cygnaeus havaitsi myös, että vanhemmat lapset suhtautuivat vajaamielisiin tovereihinsa auttavaisesti.

Wienistä matka jatkui Salzburgiin ja Müncheniin, jossa hän tutustui taiteeseen. Juhannusiltana matka jatkui Augsburgin kautta Lindauhun Bodenjärven rannalle ja sieltä Sveitsiin. Melkein koko heinäkuun hän vietti St. Gallenissa, jossa hän asui tohtori Th. Hahnin johtamassa hoitolaitoksessa. Hahnin kanssa käydyt keskustelut ja tutustuminen kirjallisuuteen vaikuttivat Cygnaeuksen näkemyksiin pikkulasten hoidosta ja kasvatuksesta.

Sveitsiläiset kasvitarhat kiehtoivat hänen mieltään, vaikka hän ihmettelikin, miten maanviljelystä voitaisiin harjoittaa 6-12-vuotiaiden lasten kanssa muuten kuin leikkinä. Käsityö oli hänen mielestään parempi aine, mutta se oli Sveitsin kouluissa tuntematon oppiaine. Tosin sitä opittiin kotona. (Nurmi 1988, 101.)

Cygnaeus kävi myös Zürichin kouluissa ja Küsnachtin seminaarissa, joka oli täydellinen sisäoppilaitos. Siellä tehtiin puutarhatöitä ja harjoitettiin mm. viininviljelyä. Cygnaeusta kiinnosti Zürichissä myös *orpokoti* ja *kuurojen oppilaitos*, jossa tehtiin paljon puutarhatöitä ja myös käsitöitä.

Wettingenin seminaariin Cygnaeus tutustui vain yhden päivän, mutta laati vierailustaan laajat muistiinpanot. Siellä harastettiin maanviljelystä. Siitä oli taloudellistakin hyötyä seminaarille, joka sijaitsi vanhassa luostarissa. Zürichistä matka kulki Berniin ja sieltä edelleen Baseliin. Vajaan viikon hän viipyi Frankfurtissa ja Darmstadtissa, jossa oli naisten seminaari. Se oli hänen mielestään näkemisen arvoinen. Opetus oli hänen mielestään korkeatasoista Frankfurtin mallikoulussa ja juutalaisten koulussa.

Takaisin Hampuriin

Suunniteltu matkareitti oli Mainz - Koblenz - Bonn - Köln - Kaiserwert ja Hollanti, mutta sairastumisen takia hän ei ehtinyt tutustua koulumaailmaan. Cygnaeukselle jäi aikaa pohtia tulevaisuuttaan ja pitää yhteyttä kotimaahan. Hän sai tietää, että hänet saatettaisiin nimittää tulevan seminaarin johtajaksi.

Amsterdammassa hän pohti kaksoisseminaariasiaa, josta hän oli puhunut monen kanssa matkansa aikana. Amsterdammasta hän suunnisti kohti Hampuria, jossa hän tapasi vielä mm. rouva Fröbelin ja sisarentyttärensä Fanny Johnin (myöhemmin Göös; tuleva Jyväskylän ensimmäinen johtajatar), jonka opiskelua hän pohti matkansa aikana. Fanny John opiskeli myös Hampurissa ja Bernissä sekä opetti Bernissä Frölichin oppilaitoksessa.

Kriittinen matkakertomus

Cygnaeuksen matka oli opinto- ja tutkimusmatka, mutta samalla eräänlainen kansainvälinen koulutuksen arviointimatka,

josta hän laati useita lehtikirjoituksia, kirjoitti matkakirjeitä, piti matkapäiväkirjaa sekä lopulta matkakertomuksen senaatille.

Matkakertomuksessa sai eniten palstatilaa Sveitsin koululaitos; Wetingenin seminaarin opetussuunnitelmaa Cygnaeus esitteli laajasti (neljäsosa koko kertomuksesta). Sveitsin eri kantonien seminaarit olivat erilaisia, vaikka kaikki olivat sisäoppilaitoksia ja niissä kaikissa tehtiin käsitöitä ja hoidettiin puutarhaa. Sveitsin seminaareissa oli hyvä ilmapiiri.

Eniten Cygnaeus kritikoiti Suomen ja Ruotsin koulutointa. Kotimaan katsauksessa hän puhui mm. käsityön merkityksestä ja lapsityövoiman väärinkäytöstä sekä puuttui tyttöjen koulukasvatukseen.

Koulun uskonnollinen pohja askarrutti Cygnaeusta. Tanskan koululaitos sai paremman arvioinnin kuin Ruotsin, jossa koululaitos ja sen "valvonta" sekä opettajanvalmistus oli hoidettu huonosti, vaikka Tanskassakaan ei vielä oltu vapauduttu täysin papiston valvonnasta.

Koko matkansa päätarkoituksen Cygnaeus sanoi olleen sen, että hän olisi nähnyt "*kasvatusta työn avulla työhön*" Tähän hän sai tutustua Hampurissa, jonka fröbeliläisessä lastentarhassa lapset saivat luonnollista hoitoa ja kasvatusta. Siellä lasta pidettiin alinomaan toiminnassa. Työskentely oli kuitenkin leikinomaista, ja se herätti lapsessa iloa ja mieltymystä. Käsityöt vuorottelivat liikeleikkien kanssa. Käsityöt lisäsivät muoto ja kauneudentajua sekä kekseliäisyyttä ja herkistivät motorista valmiutta. Lapsen luovuudelle oli koko ajan tilaa; lapsi ei jäljitellyt, vaan sai itse aikaan uutta. Fröbeliläisissä lastentarhoissa ei opetettu uskontoa eikä suosittu ulkolukua, vaan vaadittiin kaikkeen opetukseen havainnollisuutta.

Cygnaeus kiinnitti matkakertomuksensa lopussa senaatin huomiota siihen, että tulevan seminaarin opettajat voisivat opiskella ulkomailla. Aivan viimeinen lause oli tarkoitettu vastustajille: "*Se, mitä kansakoulussa säästetään, joudutaan ennemmin ja myöhemmin käyttämään kuritushuoneiden ja*

vankiloiden laajennuksiin. Saman ajatuksen oli esittänyt myös Snellman valtio-opissaan". (Nurmi 1988, 108).

Kansansivistys oli Cygnaeukselle tärkein asia, ei vain siveelliseltä ja humanilta kannalta, vaan valtiontalouden vuoksi. Hänen mielestään kävi yhä selvemmin ilmi, että korkeampi kansansivistys ja siitä aiheutuva yleisempi siveellisyys, suurempi työhalu ja yritteliäisyys sekä kohonnut kansallistietoisuus olivat yleisen hyvinvoinnin paras tae ja kansan kaikenpuolisen itsenäisyyden varmin lähde.

“Cygnaeuksen tien” kulkijoita – seminaarin opettajat

Cygnaeuksen senaatille laatima matkakertomus sisälsi konkreettisen esityksen siitä, että ainakin kuusi opettajaa ja kaksi opettajatarta tulisi lähettää ulkomaisiin seminaareihin valmistautumaan tietopuolisesti ja käytännöllisesti opettajakouluttajan tehtävään (ks. Viljanen 1992, 27). Keisari suostui ehdotukseen ja seminaarin keskeisimpien opettajavirkkojen hoitajat opiskelivat vuosina 1861 - 1863 kansakoulupedagogiikkaa ja opettajakoulutusta lähinnä Saksassa ja Sveitsissä, mutta eräät myös Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa.

Kun Jyväskylän seminaaria käynnistettiin, Cygnaeus valitsi itse ulkomaille lähetettävät stipendiaatit ja osoitti kullekin mielestään sopivan opiskelu- ja kuuntelupaikkakunnan, joka oli yleensä samalta paikkakunnalta, missä hän oli itsekin liikkunut. (Halila 1985, 65). Uno Cygnaeuksen sisarentytär, Fanny John, joka oli jo ennen stipendimatkaa opiskellut Hampurissa, kuunteli opetusta Bernissä, samoin kuin Charlotta Lydecken. Uskonnon lehtori Nestor Järvinen kulki “Cygnaeuksen tien” melko tarkoin.

Matematiikan lehtori Ernst Bonsdorff opiskeli lähinnä Berliinissä, E.A. Hagfors sekä Berliinissä että Dresdenissä, jossa myös K.G. Göös sai lisäoppia; J.R. Hård opiskeli Hannoverin ja Zürichin polyteknisissä opistoissa. Edla Soldan opiskeli

sekä Saksassa että Sveitsissä. Mallikoulun opettaja ja johtaja Adolf Oksanen lähti myös Cygnaeuksen tielle, mutta ulotti retkensä myös Etelä-Eurooppaan, kuitenkin matkan loppuvaiheessa enemmänkin vain "maailmaa nähdäkseen". K.G. Leinberg - Cygnaeuksen seuraaja seminaarin johtajana - perehtyi Cygnaeuksen tavoin etupäässä germaaniseen kulttuuripiiriin.

Matkakuume tarttuu - kansakoulun opettajat tekevät opintomatkoja

Ulkomaiset opintomatkat eivät rajoittuneet vain seminaarin opettajiin, sillä myös seminaarista valmistuneet kansakoulunopettajat tekivät varsin paljon ulkomaan matkoja. Niistä saa yleiskuvan Halilan (1949) tutkimuksesta, jossa hän on selvittänyt Suomen vanhimman kansakoulunopettajiston työtä ja elämäntähtä. Hänen tutkimusaineistonaan olivat 1863 - 1898 Jyväskylän ja Sortavalan seminaarioppilaitokset ja vuosina 1867 - 1902 seminaarilaisena ja hospitanttina valmistuneet opettajat, joista saatiin 2517 opettajan (miehiä 1195 ja naisia 1322) osalta matrikkelitiedot.

Halilan (1949, 111-113) mukaan Sveitsi, Pestalozzin synnyinmaa ja kansakoululaitoksemme esikuvamaa, oli Saksan ohella opintomatkojen päämaa. Alkuaikoina opintomatkat nousivat "Uno Cygnaeuksen tietä" eli pääasiassa Skandinaviaan, Saksaan, Sveitsiin ja Itävaltaan, mutta myöhemmin myös muihin kulttuurimaihin, nimenomaan anglosaksisiin maihin, joihin Cygnaeuskaan ei mm. rahapulan takia päässyt matkustamaan. Viro ja Unkari olivat suosittuja 1920 - 30 -luvulla. Venäjän matkat tehtiin lähes yksinomaan 1800 -luvun puolella ja 1900 -luvun alussa.

Säädetyt myönsivät ensimmäisen kerran vasta 1905 määrärahan kansakoulunopettajille määrärahan ulkomaan opintomatkoihin (2500 mk). Vuosittain 8 - 10 opettajaa saivat stipendin. Vanhasta opettajistosta ainakin 294 (134 miestä ja 160

naista) opettajaa sai tilaisuuden tehdä ulkomaanmatkan, joista pääosa tapahtui 1900 -luvun puolella, erityisesti 1920 - 30 - luvuilla.

Seminaarin opettajien ja seminaarista valmistuneiden kansakouluopettajien ulkomaille suuntautuneet opintomatkat olivat hyvin merkityksellisiä aikana, jolloin tieteellisten kirjastojen palvelut olivat vielä heikot. Cygnaeuksen viitoitti tietä sadoille seminaarista valmistuneille opettajille. Heidän joukostaan olen valinnut kirjoitukseeni Ottilia Stenbäckin (31.12.1848 - 15.7.1939; Tuulio 1950). Ottilia Stenbäck opiskeli Jyväskylän seminaarissa vuosina 1869 - 1873. Hänen matkaansa seuraamalla meille avautuu yhden tapausesimerkin kautta, millaisin taustakokemuksin ulkomaanmatkalle lähdettiin, mitä matkalla tapahtui ja mikä merkitys matkalla oli.

On perusteltua puhua suomalaisen opettajankoulutuksen yhteydessä "akateemisesta traditiosta", kuten Kangas (1995) tutkimuksessaan mainitsee. Haluaisin nähdä, että akateeminen luokanopettajankoulutuksemme ja sen paradigma - tutkiva opettajuus - rakentuu tämän perinteen pohjalle. (Korpinen 1996; Husso, Korpinen & Asunta 2005).

Kirjallisuutta

Halila, A. 1949. Suomen vanhin kansakoulunopettajisto. Helsinki: Suomen kansakoulunopettajain liitto.

Halila, A. 1985. Suomen kansakouluväen ulkomaisista opintomatkista 1880- ja 1890 -luvulla. Teoksessa *Koulu ja kulttuuri. "Koulu ja menneisyys XXIII"*. Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY. Suomen kouluhistoriallisen seuran julkaisuja 1985, 63 - 79.

Husso, M.-L. , Korpinen, E. & Asunta, T. 2005. Teacher researcher net – a forum of interactive professionalism and empowerment. Teoksessa R. Jakku-Sihvonen and Hannele Nieminen (eds.) *Research-based Teacher Education in Finland*.

Reflections by Finnish Teacher Education. Research in Educational Sciences 25, 103-121.

Kangas, L. 1995. Opettajankoulutus ja Jyväskylän akateeminen traditio. Teoksessa E. Korpinen (toim.) Opettajaksi oppimaan - kasvattajaksi kasvamaan. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Perusteita ja käytänteitä 7, 115-122.

Korpinen, E. 1996. Tutkiva opettaja ja opettajankoulutus. Teoksessa S. Ojanen (toim.) Tutkiva opettaja. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Oppimateriaaleja, 21-30.

Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Tuulio, T. 1950. Otilia Stenbäck ja hänen aatemaailmansa. Porvoo - Helsinki: WSOY.

Viljanen, E. 1992. Koulumestarin koulutus. Opettajan-
kasvatuksen perusteita. Jyväskylä: Gummerus.